IORGU IORDAN, TOPONIMIST

DANIELA BUTNARU*

Academicianul Iorgu Iordan a avut contribuții însemnate în diverse domenii ale lingvisticii: gramatica şi stilistica limbii române, romanistica, lingvistica generală, geografia lingvistică şi, nu în ultimul rând, toponimia şi antroponimia.

Punctul de plecare al interesului său pentru toponimie a fost, după cum el însuşi mărturiseşte în *Memorii*, o probă practică pe care a trebuit să o susțină în vederea absolvirii examenului de capacitate, în 1912. Biletul primit îi cerea să abordeze la clasă *Câteva exemple de nume topice şi nume de persoană*; un „subiect «misterios»", îl considera Iorgu Iordan, pentru că nu era inclus încă în programa analitică conform căreia era organizat examenul respectiv (Iordan 1976: 241). „După prima spaimă am început să mă liniştesc şi să mă apuc de lucru. În ce priveşte numele topice, ştiam că există «dicționare geografice» pentru toate cele 32 de județe ale României din epoca aceea, publicate de Societatea română de geografie (înființată în 1875). M-am dus la Biblioteca Academiei şi am cerut Dicționarul nu mai țin minte cărui județ. Nu mi-a fost greu să văd cum se prezintă problema, ca să vorbesc «savant». Mi-am notat o serie de denumiri, diverse ca semnificație şi ca structură lingvistică [...]" (*ibidem*: 242). Astfel apare preocuparea sa pentru numele de locuri, iar primele articole în domeniu, *Numele Moldovei* şi *Nume de localități româneşti provenite de la nume de popoare*, le-a publicat în „Viața românească" (XXII/1920, respectiv XL/1921).

În mai puțin de zece ani[1] de la întâlnirea cu toponimia, profesorul Iordan a reuşit să redacteze lucrarea *Rumänische Toponomastik* – prima parte a *Prefeței* fiind datată 26 aprilie 1919[2], iar a doua parte, iulie 1922. *Rumänische Toponomastik* a fost scrisă în țară, cu bibliografia avută aici la dispoziție. În prefață, autorul precizează că a preluat toponimele din *Marele dicționar geografic*

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

[1] În aceşti zece ani se pregătise pentru a se prezenta la câteva examene, îşi redactase şi susținuse teza de doctorat, lucrase ca profesor secundar la Galați, la Pomârla, la Iaşi, şi chiar ca secretar la un spital ieşean, în timpul războiului.

[2] „Încă din 1918 îi dădusem, în linii mari, forma actuală", mărturiseşte mai târziu autorul (Iordan 1952: XV).

ALIL, t. LV, 2016, Bucureşti, p. 51–57

BDD-A26936 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:30 UTC)

al României, tipărit în 1898–1902, sub coordonarea lui George Lahovari, dicţionar care însuma numele de locuri culese din toate judeţele de către „primarii şi învăţătorii comunelor" (MDG: XII). Printre lucrările consultate sunt *Sufixele româneşti* a lui G. Pascu, *Principii de istoria limbii* a lui A. Philippide, *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova* (I) de Radu Rosetti, iar pentru identificarea apelativelor care au stat la baza formării unor toponime s-au folosit fasciculele tipărite între anii 1907 şi 1914 din *Dicţionarul limbii române* al Academiei Române, dicţionarele redactate de H. Tiktin (*Rumänisch-deutches Wörterbuch*), F. Damé (*Dictionnaire roumain-français*), A. Cihac (*Dictionnaire d'étymologie daco-romane*), N. Markoff (*Dictionnaire bulgaro-français*) şi V.S. Karağič (*Lexicon Serbico-Germanico-Latinum*) (Iordan 1924: III).

Fără îndoială că Iorgu Iordan avea cunoştinţă de studiile care abordaseră, într-o măsură mai mare sau mai mică, probleme de toponimie, pentru că, în articolul *Încercare de bibliografie toponimică românească*, redactat în 1924 şi apărut în 1927, după o trecere în revistă a contribuţiilor ştiinţifice în domeniu, autorul atrage atenţia asupra necesităţii de a întreprinde o cercetare serioasă, argumentele centrale fiind numărul mare de toponime a căror etimologie nu a fost încă elucidată şi absenţa unei lucrări gândite „să îmbrăţişeze toată toponimia românească", care să studieze „un număr respectabil de numiri topice din mai multe puncte de vedere" (Iordan 1927: 31).

Cercetarea toponimică românească era, în primii ani ai secolului al XX-lea, la începuturi, interes pentru toponime arătând mai ales geografii, etnologii şi istoricii, dar prea puţin lingviştii. Între lingviştii care au abordat subiecte de toponimie până în 1922, când Iorgu Iordan era la Bonn şi corecta, cu ajutorul unui nativ german, textul lucrării *Rumänische Toponomastik*, îi amintim pe Ovid Densusianu (*Urme vechi de limbă în toponimia românească*, 1898, şi *Toponimie retoromană*, 1914–1915), Sextil Puşcariu (*Sohodol-Valea Seacă*, 1906), George Giuglea (*Schiţă din toponimia românească*, 1910), G. Pascu (*Elemente dace. Mehadia. Mehedinţi*, 1906), Vasile Bogrea (*Câteva consideraţii asupra toponimiei româneşti*, 1920–1921, şi *Note de toponimie dobrogeană*, 1921), Nicolae Drăganu (*Din vechea noastră toponimie*, 1920–1921), Margareta Ştefănescu (*Elemente ruseşti în toponimia românească*, 1921).

Rumänische Toponomastik, prima lucrare importantă despre toponimele româneşti, este structurată în trei părţi: prima, *Onomasiologisches*, a fost publicată în 1924[3], iar celelalte două, *Sprachliches* şi *Ethnologisches*, în 1926, toate la casa editorială Kurt Schroeder, Bonn şi Leipzig. Lucrarea a fost remarcată de lingvişti din străinătate, fiind recenzată pozitiv, de exemplu, de Antoine Meillet, Mario Roques, P. Fouchés, Petar Skok şi Gustav Weigand (Sala 1964: 278). De asemenea, peste câţiva ani, când era în Paris, Iordan a fost invitat de către Mario Roques, directorul Institutului de Filologie română de la Sorbona şi al revistei

[3] În vederea publicării lucrării sale de toponimie, Iorgu Iordan a fost sprijinit de W. Meyer Lübke, care l-a recomandat pe tânărul autor lui Kurt Schroeder (Iordan 1977: 36).

BDD-A26936 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:30 UTC)

„Romania", să țină două prelegeri pe subiectul toponimiei românești (Iordan 1977: 75–76). Apoi, W. Meyer-Lübke îi solicită colaborarea la nou-înființata revistă „Zeitschrift für Ortsnamenforschung" din Munchen, astfel încât în 1925 el publică aici articolul *Die rumänische Ortsnamenforschung*.

Acest domeniu îl va interesa pe Iordan în continuare. „În ce privește toponimia, legătura ei cu catedra a fost ca și inexistentă. Studiul numelor de locuri m-a atras foarte de timpuriu, tot ca urmare a unei necesități, cum am arătat în volumul I, și pot afirma că forța lui de atracție a fost mai mare decât a altor ramuri ale disciplinei noastre [a lingvisticii românești, n.n.], și de aceea ea continuă să acționeze asupra mea și în momentul de față", mărturisea Iordan în 1977 (Iordan 1977: 139). Preocupările pentru studiul toponimiei vor fi o constantă în cariera lui Iorgu Iordan, fapt ilustrat prin publicarea a numeroase articole de profil, a căror listă, selectivă, o dăm în continuare: *Încercare de bibliografie toponimică românească* (în „Buletinul Societății Regale Române de Geografie", 1927), *Bezeichnungen für 'Rodeland' in der rumänische Toponomastik* (în „Zeitschrift für Ortsnamenforschung", 1928), *Toponimie putneană* (în „Milcovia", 1933), *Toponimice (Sufixul* ***-ar*** *cu funcțiune locală; Sufixul* ***-aș*** *sinonim cu* ***-ar)*** (în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»", 1936), *Die rumänische Ortsnamenforschung in den Jahren 1925–1936* (în „Zeitschrift für Ortsnamenforschung", 1937), *Notes de toponimie roumaine* (în „Bulletin linguistique", 1938), *Noms de lieux roumains à forme diminutive* (în „Bulletin linguistique", 1947), *Nume de locuri în* ***-eni*** *(****-ani****)* (în „Cum vorbim", 1949), *Tautologii toponimice* (în „Buletin științific", Secțiunea de științe limbii, literatură și artă, 1951), *Nume duble de locuri* (în „Cum vorbim", 1951), *Toponimice românești în* ***-ov(a)****,* ***-av(a)*** (în *Ezikovedski izledovaniia v cesti na akademik Ştefan Mladenov*, 1957), *Sprachgeographisches aus dem Gebiete der rumänischen Toponomastik* (în *Contributions onomastiques publiées à l'occasion du VI*[e] *Congrès international de sciences onomastiques à Munich, du 24 au 28 août 1958*, 1958), *Note de toponimie românească* (în *Ezikovedsko-etnografski izsledvaniia v pamet na akad. St. Romanski*, 1960), *Formations diminutives dans la toponymie roumaine* (în *Proceedings of the Eighth International Congress of Onomastic Sciences*, 1966), *Les rapports entre la toponymie et l'anthroponymie* (în *Proceedings of the ninth International Congress of Onomastic Sciences*, 1969), *Rumänische Bergnamen* (în *Disputationes ad montium vocabula aliorumque nominum significationes pertinentes*, 1971). La acestea se adaugă câteva abordări istorice, în care se prezintă evoluția cercetării toponimice la noi în țară în diverse perioade și contribuțiile cele mai reprezentative[4].

În 1952 apare la Editura Academiei volumul I al cărții *Nume de locuri în Republica Populară Română*, care poate fi considerată o versiune în română a primei părți din lucrarea apărută în Germania în 1924, cu specificarea că textul este îmbogățit cu noi toponime, cu exemple și explicații etimologice. De pildă,

[4] Aceste informații au fost preluate din volumele *Omagiu* și Iordan 1974.

BDD-A26936 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:30 UTC)

o dezvoltare substanțială se observă la capitolul dedicat toponimelor psihologice (doar cinci pagini în versiunea germană, dar 20 de pagini în *Nume de locuri...*). De la scrierea lucrării *Rumänische Toponomastik* şi până în 1952, în România se publicaseră câteva studii importante despre numele de locuri, iar acest lucru se observă atât în bibliografia lucrării lui Iorgu Iordan, cât şi în analiza pe care el o face toponimelor[5]. Apăruseră, de exemplu, lucrările lui Nicolae Drăganu (*Toponimie şi istorie*, precum şi *Românii în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei*), apoi contribuțiile lui C. Matasă (*Câmpul lui Dragoş. Toponimie veche şi actuală din jud. Neamț*), A. Philippide (*Originea românilor*) sau T. Porucic (*Lexiconul termenilor entopici din limba română*), dar şi studii mai mici, publicate în diverse periodice.

O reeditare, cu unele modificări, a cărții din 1952 va apărea în 1963, tot la Editura Academiei, sub titlul *Toponimia românească*, care cuprinde şi versiunea în română, îmbogățită, a celei de a doua părți a *Rumänische Toponomastik*.

În continuare ne vom opri asupra lucrării *Toponimia românească*, cea mai importantă contribuție a profesorului la cercetarea toponimică. În prefață, Iorgu Iordan precizează că subiectul ar trebui să fie analizat „din următoarele puncte de vedere: 1. Cum procedează românii la denumirea numelor locurilor cunoscute de dânşii; 2. Ce fapte de limbă constatăm în nomenclatura noastră topică; 3. În care ținuturi din cele locuite astăzi de români găsim dovezi toponimice despre amestecuri etnice" şi conchide: „Deoarece studiul toponimiei (nu numai al celei româneşti) cu scopul de a urmări migrațiile popoarelor prezintă dificultăți mari, pe care nu mă simt în stare să le birui, îmi limitez cercetarea la punctele 1 şi 2. Lucrarea de față va avea astfel numai două părți, pe care, pentru scurtarea vorbei, le intitulez: I. *Onomasiologie*; II. *Lingvistică*" (Iordan 1963: 16). Despre mărturii toponimice ale conlocuirii diverselor popoare Iorgu Iordan scrisese totuşi 15 pagini în a treia parte a lucrării *Rumänische Toponomastik*, intitulată *Ethnologisches* (Iordan 1926: 242–257).

Pentru bogatul material toponimic adunat şi analizat în prima parte a volumului, viitorul academician propune următoarea clasificare: *topografice*, nume de locuri care „au, ca punct de plecare, forma, aşezarea, culoarea şi alte însuşiri ale locurilor respective, adică înfățişarea sau natura lor topografică", *sociale*, aici fiind incluse „toponimice care se referă la diverse instituții, obiceiuri etc. din viața poporului român" sau care amintesc de proprietari (Iordan 1963: 154), *istorice*,

[5] O recenzie scrisă de V. Cheresteşiu sub influența îndoctrinării staliniste incrimina cartea semnată de Iorgu Iordan de cosmopolitism (pe motiv că autorul dăduse câteva exemple de toponime din Elveția, Italia, America şi „niciun exemplu din Uniunea Sovietică, unde toponimia este în permanentă prefacere după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie" – Cheresteşiu 1953: 90), apoi de absența unei orientări ştiințifice clare şi sigure, cum era cea propusă de Stalin (pe care Iordan, „format în şcoala lingvistică burgheză" – *ibidem* – îl citează o singură dată şi doar formal, în introducere), de sfidare față de clasa muncitoare şi de ignorare a „uriaşelor progrese făcute de toponimia sovietică" (*ibidem*: 86).

BDD-A26936 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:30 UTC)

„care amintesc existența unor oameni de altă naționalitate” sau „care păstrează amintiri materiale despre întâmplări din trecut” (*ibidem*: 260) şi *psihologice*, plastice, care reflectă mentalitatea, atitudinea denominatorului. Pentru fiecare dintre aceste categorii, lingvistul Iordan identifică o serie de subcategorii, pe care le exemplifică cu generozitate, folosind denumiri culese din diverse lucrări de geografie, istorie sau lingvistică, din indicatoare de localități, indice de nume de locuri din documente.

În cea de a doua parte a acestei lucrări, autorul realizează o analiză complexă din punct de vedere lingvistic, prezentând elemente de fonetică, morfologie, sintaxă, modalități de formare a numelor de locuri. Toponimele sunt grupate în funcție de diverse particularități: toponime prezentând modificări de sunet spontane, exemple de asimilații şi disimilații, de apocope şi sincope, metateze, de etimologii populare, reflectarea unor aspecte fonetice vechi şi dialectale în toponimie ş.a. În capitolul dedicat morfologiei, autorul analizează şi ilustrează în special abateri de la normele limbii literare privind numărul, cazul sau genul substantivelor comune de la care s-au format unele nume de locuri. Un spațiu amplu este dedicat exemplificării procedeelor de formare a toponimelor. Şi pentru că geografia lingvistică l-a preocupat mult, există şi în lucrarea *Toponimia românească* un capitol în care Iorgu Iordan arată cum denumirile topice reflectă particularități lingvistice proprii unor regiuni, confirmând sau aducând informații noi privind repartiția dialectală a unor fapte de limbă.

Toponimia românească este, chiar şi astăzi, singura lucrare care adună şi organizează un mare volum de denumiri topice de pe întreg teritoriul țării noastre[6], clasificate şi grupate în funcție de criteriile care au determinat populația să dea nume locurilor, de modalitatea de formare sau de particularități ale toponimelor. Iorgu Iordan intuieşte că numele de ape mari şi de munți sunt în general cele mai vechi, face corect diferențierea între etimologia toponimică şi cea lexicală, oferă explicații etimologice convingătoare şi analize ale evoluțiilor fonetice ale unor toponime, adăugă materialului toponimic românesc exemple de toponime din alte limbi, formate de la aceeaşi bază. Atrage atenția asupra importanței unor denumiri deoarece ele pot dezvălui informații asupra evoluției limbii române şi contactelor lingvistice, amănunte geografice, economice, istorice şi sociale despre un teritoriu.

Folosind doar informații din documente publicate, lucrarea de față are un dezavantaj – nu poate identifica întotdeauna motivarea toponimică, pe care o putem elucida, în multe cazuri, doar la fața locului, prin anchete de teren, sau cercetând documente vechi –, de care însă profesorul Iordan este conştient: de exemplu, în cazul toponimelor *Buza*, *Buza Bogolinului*, *Buza Piscului*, *Buzata*, *Buzatul*, *Măgura Buzatului*, *Pădurea Buzatului*, *Buzați*, *Buzeni*, *Buzeşti* etc. (Iordan 1963: 19), se arată că unele din acestea sunt formate cu substantivul *buză* al cărui sens este ‘margine’, iar altele pot avea la bază o poreclă. Cu toate acestea, autorul le

[6] Lipsesc totuşi unele toponime importante, cum ar fi *Dunărea*, *Prutul* ş.a.

BDD-A26936 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:30 UTC)

adună pe toate sub eticheta de denumiri topografice care descriu forma sau aspectul exterior al locului[7].

Toponimele socotite de Iorgu Iordan psihologice pot fi considerate, în unele cazuri, toponime sociale, dacă respectăm clasificarea propusă în *Toponimia românească*. De exemplu, numele satelor Blânzi (din județul Galați) și Bărboși (din județul Iași) nu amintesc de o particularitate psihică sau fizică a localnicilor (Iordan 1963: 314–315, 316), ci s-au format de la antroponime[8]. Pentru unele nume de locuri cuprinse în lucrarea *Toponimia românească* au fost avansate, între timp, alte soluții (cum ar fi contribuțiile toponimiștilor ieșeni de astăzi la explicitarea hidronimului *Moldova*[9] sau a denumirii *Buda*[10]), dar multe din propunerile etimologice făcute de Iordan rămân valabile și astăzi.

Valoroasă prin bogatul inventar de nume de locuri, prin faptul că surprinde, identifică și analizează foarte bine tipurile de denumiri, modalitatea de formare și evoluția toponimelor, *Toponimia românească* rămâne o lucrare de referință pentru geografii, istoricii și lingviștii care își propun cercetarea numelor de locuri românești, pentru contribuția sa în acest domeniu G. Ivănescu considerându-l pe academicianul Iorgu Iordan „le maître incontesté des études de toponymie roumaine” (Ivănescu 1964: 577).

BIBLIOGRAFIE

Cheresteșiu 1953 = V. Cheresteșiu, recenzie la Iorgu Iordan, *Nume de locuri în Republica Populară Română*, București, Editura Academiei, 1952, în „Limba română” II, 1953, nr. 1, p. 85–91.

Ciubotaru 1995 = Mircea Ciubotaru, *Toponimele **Buda**. Implicații lexicografice și metodologice*, în „Studii și cercetări de onomastică” (Craiova), I, 1995, nr. 1.

DIR, A, XVI-I = *Documente privind istoria României*, A. *Moldova*, Veacul XVI, vol. I, Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Câmpina, Eugen Stănescu, D. Prodan, Mihail Roller (red.), București, Editura Academiei, 1953.

DRH, A, I = *Documenta Romaniae Historica*, A. *Moldova*, vol. I, C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi (red.), București, Editura Academiei, 1975.

Iordan 1924 = Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik*, Teil 1, Kurt Schroeder, Bonn und Leipzig.

Iordan 1926 = Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik*, Teil 2–3, Kurt Schroeder, Leipzig und Bonn.

Iordan 1927 = Iorgu Iordan, *Încercare de bibliografie toponimică românească*, în „Buletinul Societății regale române de geografie”, tomul XLVI/1927, p. 31–49.

Iordan 1952 = Iorgu Iordan, *Nume de locuri în Republica Populară Română*, București, Editura Academiei.

Iordan 1963 = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei.

[7] Inexplicabilă este includerea aici a toponimului *Buzești*, de exemplu, care, după cum dovedește sufixul colectiv *-eşti*, pleacă fără îndoială de la un antroponim (nume sau poreclă), iar nu de la entopicul *buză*.

[8] Cele două oiconime s-au format de la supranumele judelui Neagu *Bărbosul*, menționat la 1425–1426 (DRH, A, I: 90) la plural, respectiv de la numele boierului *Blândul*, amintit într-un document de la 1528 (DIR, A, XVI-I: 262) la plural.

[9] Cf. Moldovanu 2010: 248–282.

[10] Cf. Ciubotaru 1995: 113–137.

BDD-A26936 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:30 UTC)

Iordan 1974 = Iorgu Iordan, *Titluri şi lucrări* (1911–1973), Bucureşti, Editura Litera.
Iordan 1976 = Iorgu Iordan, *Memorii*, vol. I, Bucureşti, Editura Eminescu.
Iordan 1977 = Iorgu Iordan, *Memorii*, vol. II, Bucureşti, Editura Eminescu.
Iordan 1979 = Iorgu Iordan, *Memorii*, vol. III, Bucureşti, Editura Eminescu.
Ivănescu 1964 = G. Ivănescu, recenzie la Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, Editura Academiei, 1963, în „Revue roumaine d'histoire", III, 1964, p. 577–580.
MDG = *Marele dicţionar geografic al României* alcătuit şi prelucrat după dicţionarele parţiale pe judeţe de George Ioan Lahovari, General C.I. Brătianu şi Grigore G. Tocilescu, vol. I, Bucureşti, Stabilimentul grafic J.V. Socec, 1898.
Moldovanu 2010 = Dragoş Moldovanu, *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicaţie la câmpul hidronimului MOLDOVA)*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".
Omagiu = Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani, Bucureşti, Editura Academiei, 1958, p. XV–XXVII.
Sala 1964 = Mariu Sala, recenzie la Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, Editura Academiei, 1963, în „Limba română", anul XIII, nr. 3, p. 278–280.

IORGU IORDAN, TOPONYMIST

ABSTRACT

Iorgu Iordan's interest in place names started in 1912 and lasted his entire life being concretized in numerous volumes and articles that deal with toponymic issues. Using toponyms and information from the first geographical dictionaries published at the end of the 19th century, some Romanian or Slavonic dictionaries as well as research studies in the field, Iorgu Iordan wrote in a short time *Rumänische Toponomastik* (1924–1926), laying the fundamentals for another two major toponymic works – *Nume de locuri în Republica Populară Română* [*Place names in the Popular Republic of Romania*] (1952) and *Toponimia românească* [*Romanian Toponymy*] (1963). *Toponimia românească*, probably the biggest collection of Romanian place names, is the result of Iordan's assiduous effort in classifying and categorizing toponyms based on linguistic or extralinguistic factors and criteria, generally offering credible etymological explanation, analyzing their phonetic evolution, deviation from the norm and highlighting the connection between toponymy and linguistic geography. *Toponimia românească* remains an essential work in the nowadays study of Romanian place names for interested specialists.

Keywords: *Romanian toponymy*, *classifications*, *etymological explanations*, *phonetic evolution*, *toponymic motivation*

BDD-A26936 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:30 UTC)

BDD-A26936 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:30 UTC)